
SANAT, EDEBİYAT VE EĞİTİM

PROF. DR. YILMAZ ÖZBEK *

Öz

Bir uygarlığın gelişip serpilmesi için sadece fen bilimlerine ihtiyaç duyulmaz, sosyal bilimlere yani sanata, edebiyata, felsefeye de ihtiyaç duyulur. Geleceğini inşa eden toplumlarda gelişmenin, uygarlaşmanın gerekliliği sosyal bilimlerden ve sanattan geçmektedir. Birbirini tamamlayan bu iki farklı disiplinler ancak kendilerine önem verili toplumlarda gelişmeye ön ayak olabilir. Sanat, edebiyat, felsefesiz bir toplum düşünülemez. Sanat doğal ve toplumsal gerçeklerin estetik bir tarzda yansımalarıdır. Bu estetik boyut insana haz ve sevinç verir, yeni bakış açıları kazandırır, tek doğrulardan uzaklaştırır, önyargıları yok eder, insanı insan gibi davranmaya götürür, beyinleri aydınlatır, yürekleri duyarlı hale getirir. İnsan yalnız düşündüğü için değil, paylaştığı için insandır. Paylaşmak yürek işidir. Sanat, insanın yüreği ile düşünmesini, duymasın ve anlamasını sağlar. Bu çalışmada sanatın, edebiyatın eğitimde nasıl hayati bir öneme sahip olduğuna dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Edebiyat, Eğitim, Felsefe.

ABSTRACT

Science is not enough for flourish and development of civilization but also social science, art, literature, philosophy is needed. Development of the society that builds the future, passes through social sciences and art. These two disparate disciplines that complement each other can only lead to development in societies of importance to them. A society without art, literature, philosophy is unthinkable. Art is a reflection of natural and so-

---

* PROF. DR. YILMAZ ÖZBEK, Atatürk Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Emekli Öğretim Üyesi. Email: yozbek1947@gmail.com

cial facts in an aesthetic way. This aesthetic dimension gives human pleasure and joy, brings new perspectives, removes from one line, destroys prejudices, takes man to act like human, enlightens his minds, makes hearts sensitive. Art allows people to think, hear and understand with the heart. In this study, it is emphasized that art has a vital importance in literary education.

Keywords: Art, Literature, Education, Philosophy.

چکیده

یک تمدن نمی تواند تنها با اتکا به علوم فنی رشد و توسعه یابد بلکه نیازمند علوم انسانی یعنی هنر، ادبیات و فلسفه نیز می باشد. در جوامعی که در حال ساخت آینده برای خود می باشند توسعه از نیاز به علوم اجتماعی و هنر متبلور می شود. این دو موضع که متمم همدیگر نیز می باشند تنها در جوامعی که به آن ها اهمیت داده می شود باعث رشد و شکوفایی می شوند. نمی توان جامعی را بدون هنر، ادبیات و فلسفه تصور کرد. هنر تجلی زیبایی از واقعیت های جامعه می باشد. این بعد از زیبایی باعث شور و شغف آدمی شده، زوایای دید جدید می آفریند، از واقعیت های تک بعدی دور می کند، پیش ذهنیت ها را از بین می برد، باعث رفتار انسانی می شود، ذهن را روشن می کند و قلب ها را مملو از احساس می کند. انسان تنها به دلیل تفکر انسان نیست بلکه بخشیدن آنچه از زندگی دارد و حس می کند او را انسان می کند. بخشش کار دل است. هنر تفکر انسان با قلب خویش و دیدن و شنیدن اوست. در این تحقیق از اهمیت حیاتی هنر در آموزش ادبیات بحث شده است.

کلید واژه ها: هنر، ادبیات، آموزش و فلسفه.

Ülkemizde fen ve sağlık bilimlerine sosyal bilimler ve güzel sanatlara oranla daha fazla önem verilmektedir. Bugün karşılaştığımız birçok sosyal sorunun kaynağını bu anlayıştan aldığımızı düşünüyorum. Sosyal bilimler gelişmediği ülkelerde gelişimin sağlıklı olması pek olanaklı değildir. Düşünce tarihindeki değişimler sanayinin, teknolojinin önünü açmıştır. Avrupa Ortaçağ karanlığından Kant gibi düşünürler sayesinde kurtulmuş ve bilimin önü açılmıştır. Çağ açan-çağ kapatanlar hep düşünürler olmuştur. Önce hayal edilir, sonra ulaşılır. Sosyal bilimler ve güzel sanatlar, hayal dünyamızı geliştiren alanlardır. Ünlü bilim adamı Einstein bile bir fen

bilimci olarak sosyal bilimlerin önemine vurgu yapmıştır: “Hayal etme, bilgiden daha yararlıdır.” Sosyal bilimlerin insanların hayal gücünü zenginleştirmekle kalmaz, aynı zamanda insanların ufkunu açar, yeni bakış açıları kazandırır onlara.

Sanatın en önemli işlevi düşündürmek ve bilinçlendirmektir. Eğlendirir, oyalarken yapar bunu. Sanat ürünleri topluma, halk kitlelerine yöneldiği oranda kitlelerin bilinçlenmesine, toplumsal gerçeklerin daha iyi anlaşılmasına neden olur. Kişiyi yetiştiren, yönlendiren, değiştiren ve yetkin hale getiren işlevleriyle ve içinde taşıdığı anti-sav konumu ile de eleştirel bakış kazandırır ona sanat. Az gelişmiş toplumlarda sanatın toplumsal işlevi daha da önem kazanır; çünkü sanat bir aydınlatma, bir bilinçlendirme ve çok etkili bir eğitim aracıdır.

Sanat içinde taşıdığı aykırı düşüncelerle, karşıt konumu ile insanları, içinde buldukları durumları, sahip oldukları düşünceleri, yaşama biçimlerini, dünya görüşlerini ve ideolojik yaklaşımlarını irdeler, sorgular ve dinamik yapısıyla, değişime olan yatkınlığı ile toplumlara gelişmeye giden yolları açar.

Bir iletişim aracı da olan sanat kültürel yakınlaşmayı sağlar, bir toplumun geçmiş ve gelecek kuşakları arasında iletişim kurar. Bugün geçmişi büyük ölçüde sanat eserleriyle kavıyor, anlıyor ve bugünümüzü biçimlendiriyor, yarınımızı hazırlarken ondan yararlanıyoruz. Farklı ülkeler ve toplumlar arasında ilişkilerin gelişmesine sanat ve sanatçılar ulusal ve uluslararası düzeyde yaptıkları sanatsal etkinliklerle kurulan köprüler ve dostlukların aracılığı ile büyük katkılarda bulunurlar. Dünyada barışın egemen olması yolunda onlardan çok şeyler beklenmektedir.

Sanat ruhsal arınma yaratır, insanı rahatlatır ve güzellik boyutu ile de haz verir, estetik duyarlılık, estetik zevk kazandırır. Böylece insanın daha anlamlı, daha verimli, daha dengeli olması sağlanır. Güzel sanatların “Halk Sağlığı Hekimliği” gibi insan sağlığına önemli katkıları vardır. Nasıl bedenimizi hastalıklardan korumak, zinde kalmak ve keyifli yaşamak için spor yapıyorsak, ruh sağlığımızı da güzel sanat üreterek veya onları tüketerek koruyabiliriz. Psikolojik sorunların beden üzerinde yaptığı tahribatın adı olan psikosomatik rahatsızlıklardan bir ölçüde koruyabiliriz kendimizi.

Güçlü ve etkili bir eğitim aracı olan sanat ortak anlayış, ortak beğeni ve ortak davranışların ortaya çıkmasına, insan ruhunun eğitilmesine, kötüye,

çirkine tavrı alınmasına ve böylece dünyanın daha yaşanabilir hale gelmesine, dünya barışına büyük katkıda bulunur.

Doğal ve toplumsal gerçeklerin estetik bir tarzda yansımasıdır sanat. İşte bu estetik boyut insana haz ve sevinç verir, yeni bakış açıları kazandırır, tek doğrulardan uzaklaştırır, önyargıları yok eder, insanı insan gibi davranmaya götürür, beyinleri aydınlatır, yürekleri duyarlı hale getirir. İnsan yalnız düşündüğü için değil, paylaştığı için insandır. Paylaşmak yürek işidir. Sanat, insanın yüreği ile düşünmesini, duymasın ve anlamasını sağlar.

Sanat estetik boyutu ön plana çıkarmakla, insan ruhuna, gönlüne hitap eder ve günümüzde bilim ve teknolojinin mantıksal katlıklarından, iş yaşamının yarattığı gerilimlerinden insanı uzaklaştırarak duygusal ve ruhsal sağlığa hizmet eder; duygusal zekânın gelişmesine katkı sağlar. İnsanın her alanda başarıyı yakalamasında duygusal zekânın çok büyük etkisi olduğu bugün artık kanıtlanmıştır.

Aydınlanma ve demokrasi kültürünün yerleşmesine, uygun hale gelmesine katkıda bulunan sanat aynı zamanda etkin bir eleştiri aracıdır da. Bu yüzden sanatçılar zaman zaman sevimsiz görünürler.

Çağın yükselen değerleriyle donanmadan çağımızın dünyası ile baş edebilmek giderek olanaksız hale geliyor. Mevcut eğitim anlayışımız ve gençlere yaklaşım tarzımız bizi başarıya götürmek bir yana, yaşadığımız bütün olumsuzluklara kaynaklık ediyor. Bir şeylerin normal gitmediğini hemen herkes biliyor. Dünyadaki gelişmeleri yakından takip edemeyen, kendini yenilemeyen eğitim kurumlarının hastalık ürettiğini, bunu topluma bulaştırdığını kimse yadsıyamaz. Sorunlara çözüm üretmek bir yana çözümsüzlük içinde bocalar hale gelmiş bir toplum içinde yaşamının sonucu olumsuzlukları doğal sayan, kaderimiz sayan hale gelişimiz hep birlikte. Hedefi olmayan, nereye gittiğini bilmeyen, amaçsızca oyalanan bu toplumun ürettikleri de bizi ne yazık ki tatmin etmiyor. Gelişmiş ülkelerin bilgi birikimleri, insan kaynakları ve rekabete dayalı ekonomileri karşısında var olmak, varlığımızı sürdürebilmek, olanaklarını, kaynaklarını çarçur eden ülkemiz için giderek zorlaşıyor.

Türkiye nereye gidiyor sorusunu zaman zaman sorarız kendimize. Aslında nereye götürüyorsak oraya gidiyor diyebiliriz. Sağlıklı işlemeyen kurumlarıyla, iyi şeyler üretmeyen, çağın gidişine ayak uyduramayan toplumuyla gideceği yer bizi mutlu etmez. Ülkenin, kurumların bilgisi,

birikimleri, gücü nereye taşıyabilirse oraya götürecektir bizi. Suçlu arıyoruz ve buluyoruz da, ama kendi dışımızda bu suçlular. Tüm toplum olarak üzerimize sinen koku aynı. Bu koku iyi koku değil. Bu kokudan bir an önce arınmalıyız. Kurumları sağlıklı işletecek toplumun tümüdür. Bugün yaptığımız gibi siyasetçiyi veya toplumun bir kesimini suçlamak sağlıklı bir çözüm arayışı olamaz. İyi şeyler de kötü şeyler de tüm toplumun üretilimidir. İyi şeyler üretemeyen, iyi şeylerle yüzleşemez ve bunu da beklemeye hakkı yoktur. Öyle bir noktaya geldik ki kötü gidişten yakınmak yerine, nerede yanlış yapıyoruz bunu irdelememiz gerekir. “Karanlığa küfredeceğine, bir mum da sen yak” diye bir söz vardır, bilirsiniz. Hep yakınıyoruz, bütün iyi ve güzel şeylerin gelip bizi bulmasını istiyoruz. Ama iyi, güzel bir şey üretmenin gayreti içinde olamıyoruz. Yere tükürüyor, çevreyi hoyratça kullanıyoruz, ama temiz ve sağlıklı bir çevre bekliyoruz.

Bugün eğitimden sorumlu olan veya olmayan her yetişkinin çocuklardan beklentisi, kendi açtıkları izden, kendi çizdikleri yoldan kendi değişmez doğrularını rehber edinerek yürümeleridir. Gençleri korumak adına korkuyu, baskıyı, cezayı kurumsallaştırdık. Bu temel anlayışımızın toplumun geleceğini nasıl yok ettiğini, genç kuşakları eskimiş, çağdışı olmuş kuralların, faşizan baskısı altında tutsak hale getirdiğimizi göremez olduk.

Çağdaş dünya birey üretme, kendi yolunu kendi belirleyecek olgunlukta insan yetiştirme peşinde; kendi kendine yeten, eleştirel düşüncüyü rehber edinmiş, kendi aklını kendi kullanan ve kendine ait görme, yorumlama, karar verme biçimine ulaşmış bireylere bu toplumun çok gereksinimi var. Yeni kuşaklara egemen olmak yerine, onları anlamak, onlarla uyum aramak, onların bize benzemelerini sağlamak yerine, farklılıklarını çağın gereği olarak görmek yetişkinlerin en öncelikli sorumluluğudur. Eğer genç beyinleri kısırlaştırmak, insanımızı başkalarına malzeme olacak kalıplar içine sokmak istemiyorsak, kendimizi, yaptıklarımızı ve modern dünyanın dayattıklarını, yani yükselen değerleri tüm yetişkinler iyi incelemelidirler. Eskimişe sırtını dönmek, eleştirel düşüncüyü yaşamın en önemli ögesi saymanın yolunu açmak, modern insana verilmiş bir roldür zaten.

Edebiyatın palavra olarak veya lüks, fazladan bir şey olarak görülmesi, ona sınırlı kaynakların ayrıldığı bir ülkede çocukların ve gençlerin gerektiği gibi yetiştiğinden söz edilemez. “Bana hikâye anlatma!” diye bir

deyiş olmuş Türkçe'mizde. Bu edebiyatın palavra olduğunu kabul eden yaygın toplum anlayışının göstergesidir. Ezberlemenin bir eğitim yöntemi olarak benimsendiği, eleştirel düşünce sahibi, aydınlık beyinli, özgüven, öz disiplin sahibi gençler yetiştirmek asla olası değildir. Ama edebi metinler aracılığıyla bu saydığımız eksiklikleri gidermek olasıdır her zaman. Edebi metinler değiştirir, dönüştürür bireyi ve yepyeni dünyalar açar. Toplum olarak eğitim kurumlarında edebiyat ürünlerini yeteri kadar irdelemeyi, düşünce dünyamızı, kültürel yaşamımızı buradan yola çıkarak sorgulasaydık, eğitim anlayışımızın bu acınası haliyle yüz yüze kalmazdık. Her edebiyat ürünü yeni bir dünya sunar, kendini gerçekleştirebileceği bir düşünce iklimi sunar insana; yani edebi değeri olan her öykü farklı, yeni bir dünyanın kapısını açar okuyucuya. Çocukları ve gençleri ne kadar çok öykülerle buluşturursak, o kadar çok bakış açısı kazandırırız onlara. Bununla yalnız öykü okumayı önermiyoruz, okuma, okuma alışkanlığı olmayanlar için çok sıkıcı bir süreçtir. Bu süreci öykülerle aştıktan sonra, öteki edebiyat ürünlerine geçme daha sağlıklı ve verimli olacaktır. Eğitim kurumlarında edebiyata yeteri kadar önem vermememiz, insanımızı estetik duygu veya beğeni kazanmadan uzak tutuyor. Estetik duygu ve beğeni kazanmış bir insanın bırakın çirkin şeyler yapmasını, toplumun başına bela olmasını, aksine sağlıklı toplumun oluşmasına katkı sağlar.

Sanatla yaratıcı olarak uğraşanlar ve sanatseverler, sanatı anlamlı bir varoluşa büyük katkısı olduğu için yaygınlaştırmak ve hatta yaşamımızın bir parçası haline getirmek çabasında olmalıdırlar. Çünkü onu toplumların eğitimlerinde işlevler üstlenen en önemli dayanak ve araç haline getirmek, dünyada olan çirkinliklere set çekmek, güvenli ve huzurlu bir dünyaya ulaşmak yolunda en önemli adım olacaktır. Yalnız oyalamak, eğlendirmek değildir sanatın amacı, bilgilendirmek, aydınlatmak, yönlendirmek, dünyanın değişmesine, daha yaşanabilir hale gelmesine katkıda bulunmaktadır. Toplumsal gerçeklere ışık tutmak, evrensel değerler etrafında birleşerek, insanlığı birbirine yaklaştırmak gibi bir amacı da vardır onun. Hızla gelişen ve yaşamımızda giderek daha fazla yer edinen teknoloji kültürel yaşamımızı daraltmaktadır. Kültürel yaşamımızı canlı tutmak için güzel sanatlara, özellikle de edebiyata çok görev düşmektedir; yani edebiyat her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Dünü bugüne, bugünü yarına taşımadan kültürel zenginliğimizi korumanın olumsuz olacağına bilincinde olunmalı ve eğitim kurumlarında, sosyal yaşamımızda edebiyata daha çok yer verilmelidir.

Evrensel değerleri yüceltmek, aydınlık bir geleceğe ulaşmak, güzel sanatların, edebiyatın toplum içinde ilgi görmesiyle yakından ilişkilidir. Toplumlara aydınlatma yolunda en büyük işleve sahip olan edebiyatın toplumumuzda yeteri kadar ilgi görmemesi, belki de en büyük açmazımız, eleştirel bakış sahibi, toplumla bütünleşebilecek, toplumu yarınlar için sağlıklı bir şekilde taşıyacak insanı üretmemizde karşılaştığımız en somut caresizliğimizdir.

Sanat insanın var olduğu günden beri hep var olmuştur. Bir büyü olarak dünyaya egemen olma, yani insana zarar veren doğadaki güçleri etkisiz kılma, korkulardan arınma, bir çeşit tapınma aracı olagelmiştir sanat. Günümüzde ise sanatın işlevi büyük ölçüde değişmemişse de, amaçları yön değiştirmiş, daha gerçekçi, daha faydacı olmaya, insanların estetik zevklerini geliştirmeye yönelmiş ve bu yüzden de sanat yapıtları sokaklara, caddelere ve parklara taşınmış, insanın gözleri önüne serilmiştir. Estetik zevki gelişmiş toplumların, doğaya, insana, güzelliklere kıyması, dünyayı çirkinleştirmesi olası görünmediği için sanata eğitim amaçlı büyük görevler düşmektedir. Bu yüzden sanatın yalnız insan varlığının süsü olması dışında etkili bir eğitim biçimi olarak da algılanması zamanı gelmiştir.

Sanatın gerekliliğine inananların sayısının insanı tedirgin edecek kadar az olduğu dünyamızda olup biten çirkinliklere dur diyebilecek insanların çoğalacağına, sanatı devre dışı tutarak buna ulaşılacağına inanmak olsa olsa bir iyimserin işi olabilir. İnsanları değiştirmede, bilinçlendirmede yeterli dinamiği içinde taşıyan sanat, özellikle de güzel sanatların en işlevsel konumunda olan edebiyata büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Toplumun edebiyatı bir gereksinim olarak görmesi de epeyce bir aşama kaydetmek demektir. Bu aşamaya ulaşmak yolunda sanat adamlarının yanı sıra, sanat eleştirmenlerine, medyaya, özellikle de eğitim öğretim kurumlarına çok iş düşmektedir.

Sanat eleştirmenleri ve sanat sosyologları öteki sanat dalları gibi edebiyatın da insan yaşamını zenginleştiren, güzelleştiren ve kazandırdığı estetik zevk sayesinde insanın ruhunu eğiten bir işleve sahip olduğu görüşünü paylaşır, sanatçı ve toplum arasında köprü görevi üstlenen sanat eserinin toplumu bilinçlendirme, yönlendirme işlevine sahip olduğu görüşünde birleşirler.

Edebiyatı da bir düşünme sanatı olarak görürsek, onun, insanın düşünce ve davranışlarını etkileme yönünde sahip olduğu güç, beceri ve çecikiliği sayesinde ne kadar büyük olanaklara sahip olabileceğini anlarız.

Hem düzyazı hem de tiyatro alanında büyük bir üne kavuşmuş olan Avusturyalı yazar Peter Handke kendi konumunu, edebiyata bakışını önce okur sonra bir yazar olarak irdelediğinde, edebiyatın kendi yaşamında ne kadar büyük bir yeri olduğunu, onun ruhunu, dünya görüşünü, dünyaya bakışını, yaşam biçimini şekillendiren en önemli unsurun yazarlar ve onların yapıtları olduğunu söyler; dünyayı anlamak ve onun gerçeğini yakalamak için edebiyatın gereğini vurgular; bireyin kendini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesinde edebiyatın ne kadar önemli olduğunu Peter Handke'nin "Benim Yerim Fildişi Kulesi" adlı denemesi çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

Yani aslında ben resmi eğitimcilerle asla eğitilmedim, kendimi hep edebiyatın eleştirmesine koyuverdim. Ruhumu okuyan o oldu, onda yakayı ele vermiş hissettim kendimi, farkında olmadığım ya da düşünmeden öylesine bildiğim konuları bana o gösterdi. Edebiyatın gerçekliği, gerçek gerçeklik için gözlerimi açtı ve beni eleştirici yaptı. Kim olduğum, çevremde neler olup bittiği konusunda beni o aydınlattı.

Bir okuyucu ve aynı şekilde bir yazar olarak da edebiyatta benim için neyin önemli olduğunu anladığımdan bu yana, tabii gerçekliğin bir parçası olan edebiyata karşı ilgi duydum ve eleştirici oldum. Bir edebi eserden kendim için bir yenilik beklerim, beni pek az da olsa değiştiren bir çevre beklerim; bana gerçekliğin henüz düşünülmemiş, henüz bilincine varılmamış bir imkânını fark ettirsin, yeni bir görme, söyleme, düşünme, var olma imkânı. Kendimi edebiyat aracılığıyla değiştirebildiğimi, edebiyatın beni başka biri haline getirdiğini fark ettiğimden bu yana edebiyattan beni değiştirecek yeni bir imkân bekler dururum, çünkü kendimi son halini bulmuş hissetmiyorum. Edebiyattan, o olmuş bitmiş görünen "dünya manzaralarının" bozulmasını bekliyorum.* Ve ben, kendimin ancak edebiyat sayesinde daha bilinçli yaşayabildiğimi fark ettiğim içindir ki, edebiyat sayesinde başkalarını değiştirebileceğimden eminim. Kleist,

---

* "Değişmez gibi görünen dünya görüşlerinin edebiyat sayesinde değişeceğine inanıyorum."(çeviri bana ait).

Flaubert, Dostoyevski, Kafka, Faulkner, Robbe-Grillet benim dünya bilincimi değiştirmiştir.¹

Edebiyat ürünleri ne kadar kurmaca olursa olsun, Handke onların gerçek yaşamdan görüntüler yansıttığını ve yansıtması gerektiğini savunur. Edebiyat sayesinde nasıl değişmişse, nasıl zenginleşmişse dünyası, nasıl genişlemişse ufku, yaşamın ta derinliklerine nasıl bakabiliyorsa, işte öyle değişim yolunda görmek istiyor Handke insanları. Bu değişim onun için bilgilenme, sosyal çevreyi yakalama, anlama ve onunla bütünleşme demektir. Onun amacı edebiyatın gücünü insanlara anlatmak ve insanın bilgilenmesini bu yolla sağlamaktır. Handke, kurmaca bile olsa edebiyat, gerçekleri onun sayesinde yakalayabileceğimizi, gerçek yaşamdan kesitleri, yansımaları orada bulabileceğimizi anlatır bize. Çünkü ona göre edebiyat ürünleri gerçeği en iyi, en canlı ve en etkileyici olarak sunmaktadır. İster yazar, ister okur olarak edebiyatla uğraşmak ona göre, gerçek yaşamdan öykünmeler yoluyla meydana getirilen kurmaca edebiyat aracılığı ile olaylara, insanlara ve topluma geniş perspektiften bakma yeteneği kazandırmak demektir.

Brecht'e göre:

Tüm sanatlar, sanatların en büyüğü olan yaşam sanatına katkıda bulunur... Ama herkese seslenir sanat ve çağırıldığı türküyle aslanların, kaplanların karşısına bile çıkabilir.²

Brecht burada öteki sanat dalları gibi edebiyatın da insan yaşamında ne kadar önemli bir yeri olduğunu anlatmaya çalışır ve öteki sanat dalları gibi edebiyatın da insanlar için olduğunu ve tüm amacının insan yaşamını güzelleştirmek, toplumu politik açıdan etkilemek ve yönlendirmek olduğunu vurgulamak istemiştir. Edebiyat sanatının, kültürel ve düşünsel yaşamın gelişmesinde görevler üstlenen, üstlendiği görevi yerine getiren, güzel sanatların en önde geleni, işlevsel olarak en önemlisi olduğunu, insan düşünce ve davranışlarını etkilemede sahip olduğu gücü bilen Brecht ve daha birçok yazar bundan yararlanarak toplumları hep etkileyebilmiş-

---

¹Peter Handke, "Benim Yerim Fildişi Kulesi", *Denemeler Seçkisi*, Gürsel Aytaç (Yay.), Gündoğan, Ankara 1990, s. 132-133.

²Bertolt Brecht, *Sanat Üzerine Yazılar*, Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s. 48-49.

lerdir. Brecht sosyalizm öğretilerine angaje olmuştur; amacı onları sergilemek ve bildirmektir halk yığınlarına ve yenileriyle katkıda bulunmaktır sisteme; amacı sarsmak değildir seyirciyi, şok yaşatmak değildir onlara. Temel amacı değiştirmektir insanları; eğlendirmek, oyalamak yoktur onun felsefesinde, dünya görüşünde.

Peter Bichsel de bir yazar, bir öğretmen olarak sanatın toplumun eğitimdeki rolünü vurgulamak için Oscar Wilde'ın şu sözüne gönderme yapıyor: "Çoğu kez sanat yaşamı değil, yaşam sanatı taklit eder"^ƒ. Yaşamımızı anlamlı kılmak adına sanattan yararlanmanın gereğine işaret ediyor burada Bichsel.

Edebiyatın belki de en önemli işlevi dünü bugüne, bugünü yarına taşımasıdır. Sanat ve kültür sürekliliğini ancak bu sayede kendini güçlendirerek sürdürebilir. Bichsel'e göre edebiyat ürünlerini okumak, ölümü de ertelemektir aynı zamanda. O bu görüşünü kendi anlatımıyla şöyle temellendirir. "Salt okumak için yaşayan bir kadın tanıyordum. Onu, gerçek yaşama bağlayacak bir nedeni yoktu. Güzel, iyi ve zeki bir kadındı. Ama kadın yaşamı sevmiyordu ve nasıl intihar edeceğiyle meşguldü. Artık okuyamayacak oluşu, onu bu fikirden vazgeçirmişti."^ƒ

Şunu da söyleyebiliriz ki; geleneksel eğitim anlayışımız, demokrasi kültürünün temel öğeleri olan sorgulama, irdeleme, eleştirme ortamı yaratmaktan uzaktır. Edebi ürünler demokrasi kültürünün öne çıkan bu özelliklerini yaygınlaştırmada da görevler üstlenebilir. Çünkü edebi metinlerle uğraşmak okuyucuya zengin bakış açıları kazandırır. Bu aynı zamanda demokrasi kültürünün temel dinamiği olan eleştirel düşüncenin yaygınlaşmasını sağlar. Bu denemde eleştirel tutum yeğlenmiştir. Eleştiri, eleştiri yapanı sevimsiz yapabilir, onun birçok sorun yaşamasına yol açabilir, ama sağlıklı topluma açılan başka bir yol yoktur.

Bu, toplumsal barışın güvencesi olan, insan beynini aydınlatan, yüreğini duyarlı kılan sorumluluk sahibi bireylerin yetişmesini sağlayan kültürdür. Kendi beynine kendi rehber olan, kendi vicdanını kendi şekillendiren, kendini gerçekleştirme olanağı bulan bireylere demokrasi kültürü-

---

^ƒ Peter Bichsel, *Edebiyat Dersleri*, (Çev: Ahmet Sarı, Şahbender Çoraklı) Babil Yayınları, Erzurum 2001, s.64.

^ƒ A.g.e., s. 38.

nün yaygınlaştığı toplumlarda rastlanır. Böyle şekillenmiş gençler insanlığı aydınlık geleceğe, barışın egemen olduğu bir dünyaya, kişi ve zümre egemenliğine yer olmayan toplumlara götürebilir.

İşte o zaman tek doğrulara, tek tip düşüncelere sığınma, ideolojik kamplara bölünme gibi insanlığın geleceğini tehdit eden olumsuzluklardan, kavgadan, kargaşadan, savaştan uzak tutabilir toplumlar kendilerini.

İşte o zaman hukuk düzeni toplumlarda egemen olur, toplumsal şiddet zemin ve güç bulamaz, sosyal adalet yaygınlaşır, barış gelir, huzurlu bir ortam oluşur ve kalıplaşmış düşünceler ve önyargılar toplumu yönlendirmez.

İşte o zaman insanlar inançlarına veya kimliklerine göre kamplara bölünmeyecek ve ideolojik kavgalar son bulacaktır.

İşte o zaman terör, güçlenemeyecek, korku kol gezmeyecek, anarşi topluma egemen olmayacaktır.

İşte o zaman toplumdaki farklılıklar bir kavga nedeni olarak görülme yerine, toplumun bir zenginliği olarak görülecektir.

İşte o zaman olumsuzluklar karşısında tavır koyacak aydınlık beyinlerin, duyarlı yüreklerin sayısı hızla artacaktır.

İşte o zaman her şey şeffaflık içinde insanların gözleri önünde olup bitecek, insanları tedirgin edecek kuşkulara yer olmayacaktır.

İşte o zaman insanlar başlarına geleceklere razı olmayacak, toplumda olup biten olumsuzluklara teslim olmayacak, onların karşısına çıkacak beyin ve yürek gücünü sahip olacaktır.

İşte o zaman eğitim sisteminin çağdaş ve üretici olması, toplumun üretim toplumu, bilgi toplumu haline gelmesi olanaklı hale gelecektir.

İşte o zaman toplumlar, yeniliklerden yana tavır koyma olgunluğuna erişecek, karanlıkta debelenip durmayacak, hiçbir bağınazlığa düşmeyecek ve karanlıklar artık aydınlığa meydan okuyacak güce erişemeyecektir.

İşte o zaman demokrasi kültürünün özü olan şeffaflık, öz eleştiri, özgüven ve öz disiplin gibi değerler, yükselen değerler olarak toplumda yer tutacaktır.

İşte o zaman büyük Atatürk'ün "tam bağımsızlık" ve "çağdaşlık" ülküleri yükselen değerler olarak toplumda yer tutacaktır.

Özgürlük ve barış adına başka ne istenebilir ki?

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: Edebiyata ve güzel sanatlara yeteri kadar önem verseydik, bugün ülkemizde yaşanan birçok kaos, kargaşa yaşanmayacaktı. Demokrasi, daha güçlü olacaktı. Sanatçılar ve aydınlar bu kadar önemsiz olmayacaklardı. Sanata, özellikle de edebiyata yeteri kadar önem verilmeyen toplumlarda demokrasinin, yani birey kültürünün oluşması olanaksızdır. Birey üretebilerseniz, demokrasiyi yaşama geçirir ve onu yaşatabilirsiniz. Güzel sanatlar ve edebiyat sayesinde demokrasi kültürünün özü olan öz disiplini, öz eleştiriyi, öz güveni toplumda yaygınlaştırabilir ve birey yaratabilirsiniz. Birey özgür düşünceli, eleştirel bakışlı karakteri ile sürekli sorgulayan, irdeleyen ve tavır alan tarzı ile demokrasinin temel dinamiğidir. Bunu ürettikçe, bunu yaşattıkça, demokrasi de varlığını gün geçtikçe, gücünü deneyiminden de alarak, sağlıklı bir şekilde sürdürecektir. Sanat ve edebiyat insanı ideolojilerin tek doğrularından, körleştiren-sağırlandıran kalıplarından söker alır, ona zengin bakış açıları kazandırır, dünyayı çeşitli açılardan görmenin, kavramanın yollarını açar. Edebiyatın ve sanatın başka bir işlevi de estetik zevkleri geliştirerek dünyayı daha yaşanabilir bir hale getirmektir. Estetik zevk ve beğeni kazanmış bir insan, bırakın kötü ve çirkin bir şey yapmayı, yapanlara karşı da tavır alır. Onun aydınlık beyni, duyarlı yüreği hep onu dünyayı güzelleştirme, daha yaşanabilir hale getirme yolunda göreve çağırır. Aydınlık beyni, bireyin başının belasıdır, yani eleştirel tavrı, sivri dili yüzünden başı beladan hiç kurtulmaz. Bu, zaten gerçek aydınının yazgısıdır. Bundan kaçınmaz, kaçınmak için de çaba göstermez.

KAYNAKÇA

Bertolt Brecht, *Sanat Üzerine Yazılar*, Cem Yayınevi, İstanbul 1990.

Peter Bichsel, *Edebiyat Dersleri*, (Çev: Ahmet Sarı, Şahbender Çoraklı) Babil Yayınları, Erzurum 2001.

Peter Handke, "Benim Yerim Fildişi Kulesi", *Denemeler Seçkisi*, Gürsel Aytaç (Yay.), Gündoğan, Ankara 1990.